

**RUS TILINI O'QITISHDA AUDIOVIZUAL KONTENTNI TANLASH VA
DIDAKTIK MOSLASHTIRISH TAMOYILLARI**

Umarov Aziz Avazovich

Termiz davlat pedagogika instituti, Tillar fakulteti dekani, dotsent, PhD

Termiz, O'zbekiston

E-mail: azizumarov38239@gmail.com

ORCID: 0009-0000-7223-8059

Annotatsiya. *Maqolada rus tilini o'qitishda audiovizual kontentni tanlash va didaktik moslashtirishning asosiy tamoyillari yoritiladi. Video va audio materialning metodik qiymati uning texnik jozibadorligi bilan emas, o'quv maqsadi, til darajasi, lingvistik zichlik, kommunikativ vaziyat va sotsiomadaniy mazmunga muvofiqligi bilan belgilanishi asoslanadi. Audiovizual kontentni darsga kiritish uchun "maqsadni aniqlash - tanlash - fragmentlash - tayanch yaratish - kommunikativ faollashtirish - refleksiya" algoritmi taklif etiladi. Subtitr, transkript va autentik materiallardan bosqichli foydalanish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi.*

Kalit so'zlar: *rus tili, audiovizual kontent, didaktik moslashtirish, autentik video, multimedia, subtitr, tinglab tushunish, kommunikativ topshiriq, leksik yuklama, til darajasi.*

Kirish

Raqamli platformalar va ochiq media resurslar rus tilini o'qituvchi pedagogga juda katta hajmdagi audio va video materiallarni taklif qiladi. Biroq resurslarning ko'pligi metodik sifatni avtomatik ta'minlamaydi. Internetdan topilgan istalgan ruscha video dars materiali bo'la olmaydi: nutq tempi o'quvchi darajasidan yuqori, leksik yuklama ortiqcha, madaniy kontekst tushunarsiz yoki vizual ma'lumot asosiy nutqiy vazifani chalg'ituvchi bo'lishi mumkin. Shuning uchun audiovizual metod samaradorligining markaziy masalalaridan biri - kontentni pedagogik maqsadga muvofiq tanlash va didaktik moslashtirishdir.

A.A. Umarov audiovizual metod rus tilida tinglab tushunish, talaffuz, lug'at va madaniy kontekst bilan ishlash uchun keng imkoniyat berishini ko'rsatadi [1]. R.E. Mayer multimedia ta'limida verbal va vizual kanallarni uyg'unlashtirish foydali bo'lishi mumkinligini, biroq ortiqcha elementlar kognitiv yuklamani oshirishini asoslaydi [2]. Demak, "ko'proq video - yaxshiroq dars" degan yondashuv ilmiy-metodik jihatdan asosli emas; muhim narsa materialning o'quv vazifasi bilan funksional bog'lanishidir.

Mazkur maqolaning maqsadi rus tili darslari uchun audiovizual kontentni tanlash mezonlarini tizimlashtirish va uni turli til darajalariga didaktik moslashtirish algoritmini taklif etishdan iborat.

Asosiy qism

Audiovizual kontent deganda ovoz va tasvir birgalikda ma'no yaratadigan materiallar tushuniladi: dialog videolari, intervyu, reportaj, hujjatli lavha, qisqa film, o'quv videosi,

animatsiya, podkastning videoversiyasi, virtual ekskursiya, subtitrlı suhbat va boshqalar. Ularning metodik qiymati birinchi navbatda o'quv maqsadi bilan belgilanadi. Agar dars maqsadi tinglab tushunish bo'lsa, materialda nutqning aniqligi va mazmuniy struktura muhim; pragmatik kompetensiya uchun esa ijtimoiy rol, intonatsiya va noverbal xatti-harakat kuzatiladigan vaziyat kerak.

CEFR Companion Volume qabul qilish, o'zaro ta'sir, ishlab chiqish va mediatsiyani o'zaro bog'langan til faoliyatlari sifatida qaraydi [3]. Shu sababli yaxshi tanlangan video bir necha faoliyatni ketma-ket bog'lashi mumkin: talaba avval mazmunni tushunadi, keyin asosiy fikrni boshqa shaklda ifodalaydi, so'ngra sherigi bilan muhokama qiladi va yangi vaziyatda o'z nutqini yaratadi.

M. Montero Perezning sharhi audiovizual input va ekrandagi matnning til o'rganishga ta'siri turli shartlarga bog'liq ekanini ko'rsatadi [4]. D. Sutton va S. Webbning 2026-yilgi meta-tahlilida esa 56 tajriba va 1954 ishtirokchi ma'lumotlari umumlashtirilib, audiovizual input L2 o'rganishiga ijobiy hissa qo'shishi, video kategoriyasi esa natijani moderatsiya qilishi aniqlangan [5]. Demak, "video" yagona pedagogik kategoriya emas; uning turi, maqsadi va topshiriq dizayni muhim.

Shunday qilib, audiovizual darsning samaradorligi materialni "ko'rsatish"dan emas, uni bosqichli pedagogik qayta ishlashdan kelib chiqadi. Eng samarali modelda video input sifatida xizmat qiladi, ammo dars natijasi o'quvchining faol tahlili, interaksiyasi va mustaqil nutqida namoyon bo'ladi.

Nihoyat, audiovizual materialni tanlashda akademik va etik mas'uliyat ham hisobga olinadi. Ommaviy platformalardagi har qanday video ta'lim auditoriyasiga ko'chirish uchun avtomatik ravishda maqbul emas. Materialning yosh va auditoriyaga mosligi, stereotip va kamsituvchi mazmunning mavjudligi, shaxsiy ma'lumotlar, mualliflik huquqi hamda manbani ko'rsatish talablari tekshirilishi kerak. Ayniqsa madaniy mavzudagi lavhalar bir guruh xatti-harakatini butun xalqning o'zgaras xususiyati sifatida talqin qilishga undamasligi lozim. Bunday metodik ehtiyohtkorlik audiovizual resursni nafaqat samarali, balki ilmiy va pedagogik jihatdan mas'uliyatli vositaga aylantiradi.

Audiovizual kontent bilan ishlashda baholash ham materialning vazifasiga mos kelishi zarur. Tinglab tushunish uchun asosiy fikr, detallar va kontekstdan ma'no chiqarish; kommunikativ topshiriq uchun mazmunning tushunarililigi, vaziyatga mos nutq, sherik bilan interaksiya va strategik moslashuv kabi ko'rsatkichlar qo'llanishi mumkin. Faqat grammatik xatolarni sanash audiovizual vazifaning natijasini toraytiradi. Qisqa rubrika yoki o'zini baholash varaqasi o'quvchiga ko'rish jarayonida nimaga e'tibor berish kerakligini oldindan anglatadi va refleksiya bosqichini aniq mezonlar bilan ta'minlaydi.

Didaktik moslashtirish til darajasi bo'yicha ham differensial tashkil etilishi mumkin. A2 darajada o'qituvchi qisqa fragment, aniq vizual vaziyat, tayanch so'zlar va ruscha subtitrdan foydalanadi; asosiy vazifa global mazmunni ushlash hamda tayyor nutq formulalarini tanishdan iborat bo'ladi. B1 darajada tayanchlar kamaytiriladi, detalli tinglash, replikani davom ettirish va vaziyatni o'zgartirib dialog yaratish kiritiladi. B2 bosqichida esa yashirin

pragmatik ma'no, munosabat, ohang, argumentatsiya va madaniy kontekst muhokama qilinishi mumkin. Bir resursning turli darajalar uchun qayta loyihalanishi o'qituvchining tayyorlov vaqtini tejaydi va kafedra doirasida umumiy media-bank yaratish imkonini beradi.

Oltinchi mezon - kontentning topshiriqqa aylantirish imkoniyatidir. Metodik jihatdan kuchli videofragment kamida uch turdagi faoliyatni yuzaga keltira oladi: reseptiv kuzatuv, analitik qayta ishlash va produktiv kommunikatsiya. Masalan, talaba avval suhbatning asosiy maqsadini aniqlaydi, keyin murojaat va javob formulalarini ajratadi, yakunda esa o'xshash, biroq shartlari o'zgartirilgan vaziyat uchun yangi dialog tuzadi. Agar video faqat faktik savollarga javob berishga xizmat qilsa, uning multimodal imkoniyatlaridan to'liq foydalanilmaydi. Shu bois material tanlash paytidayoq "bu fragmentdan keyin o'quvchi nima qiladi?" degan savol asosiy metodik filtr bo'lishi lozim.

Kontentni tanlashda beshinchi mezon - texnik va perceptiv sifatdir. Ovozdag shovqin, dialogning fon musiqasi bilan berkilishi, tasvirning noaniqligi yoki juda tez montaj o'quvchining e'tiborini til vazifasidan texnik qiyinchilikka ko'chiradi. Shuning uchun autentiklikni mutlaq mezon sifatida qabul qilish to'g'ri emas: real hayotdan olingan, ammo eshutilishi qiyin lavha didaktik jihatdan toza va boshqariladigan materialdan samarasizroq bo'lishi mumkin. O'qituvchi fragmentni oldindan tinglab-ko'rib, nutqning aniqligi, kadrning ma'noga xizmat qilishi va vizual axborotning ortiqcha emasligini tekshirishi kerak. Bu yondashuv Mayerning kognitiv yuklamani boshqarish haqidagi multimedia tamoyillari bilan mos keladi [2].

Xulosa

Rus tilini o'qitishda audiovizual kontentdan foydalanish zamonaviy ta'limning muhim imkoniyatlaridan biri bo'lsa-da, uning metodik samarasi tanlash va moslashtirish sifatiga bevosita bog'liq. Kontent til darajasi, kommunikativ maqsad, lingvistik zichlik, sotsiomadaniy mazmun, texnik sifat va kognitiv yuklama nuqtai nazaridan baholanishi lozim.

Maqolada taklif etilgan "maqsadni aniqlash - tanlash - fragmentlash - tayanch yaratish - kommunikativ faollashtirish - refleksiya" algoritmi audiovizual materialni oddiy ko'rgazmali vositadan faol til o'rganish resursiga aylantirishga xizmat qiladi. Subtitr va transkriptni bosqichli qo'llash, autentik fragmentlarni qisqartirish, maqsadli ko'rish topshiriqlarini belgilash va videoni yangi kommunikativ vaziyatga transformatsiya qilish rus tili darslarining mazmuniy va amaliy samaradorligini oshirish uchun asosiy metodik shartlar sifatida qaralishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Umarov A.A. Аудиовизуальный метод преподавания русского языка // Technical Science Research in Uzbekistan. 2024. Vol. 2, No. 4. P. 113-120. DOI: <https://doi.org/10.71337/inlibrary.uz.universal-scientific-research.34133>
2. Mayer R.E. Multimedia Learning. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

3. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment - Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. 280 p.
4. Montero Perez M. Second or foreign language learning through watching audio-visual input and the role of on-screen text // Language Teaching. 2022. Vol. 55, No. 2. P. 163-192. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0261444821000501>
5. Sutton D., Webb S. The effects of audiovisual input on second language learning: A meta-analysis // Studies in Second Language Acquisition. 2026. Vol. 48, No. 2. P. 571-595. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0272263126101612>
6. Kurokawa S., Hein A.M., Uchihara T. Incidental Vocabulary Acquisition Through Captioned Viewing: A Meta-Analysis // Language Learning. 2025. Vol. 75, No. 4. P. 939-987. DOI: <https://doi.org/10.1111/lang.12697>
7. Xalilova Sh., Turapova M. Chet tili o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida autentik materiallardan foydalanishning o'rni va ahamiyati // Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali. 2025. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17673519>
8. Jalolov J. Chet til o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi, 2012. 432 b.